

Betum

d'Alberto Ramos

III Laboratorio de Escritura Teatral
Fundación SGAE

octubre 2015
(versió en català: novembre 2016)

Aquest text és un fragment.

Pots sol·licitar l'obra completa enviant un email a alberto.ramos@gmail.com.

Gràcies als savis consells del Consell de Savis (Pere Riera, Paco Bezerra, Zo Brinviyer, Arturo Echavarren, Fernando Epelde i Iñigo Guardamino).
Gràcies a Marta Corral.

Aquest monòleg mescla realitat amb ficció. Els contes boiximans, per exemple, són reals. Els noms de !Kwabba-an, !Hun!hun i ≠Kasin també ho són, però pertanyen a altres persones.

El Sol calienta, porque es el Sobaco-del-Sol. Bajo el Sol la gente bebe. Le entra sed, y por eso bebe. Bajo la Luna la gente enciende una hoguera. También duerme, porque la Luna brilla en la noche. En la noche, la Luna recorre el cielo. Cuando el Sol calienta, la gente dispara sobre las gacelas, les da caza. Toda la tierra está iluminada, en todas partes hay luz, toda la gente caza.

(“Cómo creó Mantis el primer eland”, narrado por ||Kabbo y Diä!kwain)

La niña que creó las estrellas. Relatos orales de los bosquimanos |xam
Selección, traducción y prólogo de José Manuel de Prada-Samper

Tantas veces me mataron,
tantas veces me morí,
sin embargo estoy aquí
resucitando.

María Elena Walsh, “Como la cigarra”

PERSONATGE

El Negre.

Al centre, cobert per un llençol, hi ha un objecte de poc més d'un metre d'alçària. Al davant, com custodiant-lo, s'hi troba un monjo benedictí amb una escombria feta de branques. Tot en ell és negre: l'hàbit, la pell, fins i tot el nom.

EL NEGRE

La Lluna és una sandàlia.

El Negre deixa l'escombria al terra. Es treu una sandàlia i apunta amb ella cap al seu públic.

La Lluna és una sandàlia. És una sandàlia de Mantis.

Totes les coses de Mantis tenen vida pròpia. Les fletxes, el carcaix, l'arc, la corda de l'arc. El bastó, el mantell, el mandil. Totes les coses de Mantis tenen vida pròpia i tenen el do de la paraula. També les sandàlies. Mantis parla amb les seves sandàlies i les sandàlies li responen. Una nit, Mantis llança una de les sandàlies enlaire, cap al cel. La sandàlia es transforma en la Lluna. I la Lluna parla perquè és una sandàlia de Mantis.

Llança la sandàlia enlaire.

La Lluna parla amb Llebre. Llebre és un home. Llebre està trist i plora perquè ha mort la seva mare. La Lluna li diu que no ha de plorar, ja que la seva mare tornarà a la vida. Llebre li respon que continuarà plorant perquè sa mare ha mort per sempre. La Lluna s'enfada. No li agrada que li duguin la contrària. La Lluna està tan enfadada que maleeix Llebre i el converteix en una llebre.

Es treu l'altra sandàlia. Simula colpejar-se la cara amb ella. Tot seguit, es pessiga el llavi superior, donant-li forma leporina.

La Lluna continua tan enfadada que maleeix tots els homes: “Ara ja no tornareu a la vida després de morts. A partir d'ara, quan un home mori, morirà per sempre.” Això diu la Lluna.

Això diu el conte de Llebre i la Lluna. Diu que Llebre va fer enfadar la Lluna i per això la Lluna va maleir tots els homes. Per això tots els homes no poden tornar a la vida després de morir. Això diu el conte.

Però jo sí que vaig tornar a la vida.

Per què? No ho sé. El conte no ho explica.

Una vegada vaig ser mort, i vaig tornar a la vida. Com l'estruç. L'estruç, igual que la Lluna, pot ressuscitar. Potser jo sóc un estruç.

Estira el coll, s'arromanga la falda de l'hàbit i fa unes passes, tot imitant la manera de caminar d'un estruç.

Jo no sóc un estruç.

Jo sóc un home.

Es treu l'hàbit i el deixa estès per terra, al costat de l'escombra. Ara només porta un tapall.

L'hàbit no fa el monjo.

Torna a agafar l'escombra. Amb un gest ràpid, li arrenca el feix de branques, deixant al descobert la punta d'una llança.

Branda l'arma, i l'apunta cap al seu públic.

Jo no sóc Sant Martí de Porres.

Jo sóc san... o boiximà. San o boiximà, com us vingui més de gust.

Jo sóc un san, un boiximà, mort.

Deixa d'apuntar el públic, però continua aferrant la llança amb fermesa.

Mort i dues vegades enterrat. La primera vegada va ser l'any 1830, a la regió sud-africana del desert del Kalahari. La segona vegada va ser l'any 2000, a Botswana. Entre tots dos enterraments em van succeir molts contes. Alguns dels contes són coneguts. Els van narrar els diaris. Els van narrar els telenotícies. Però potser vosaltres no els coneixeu. Vosaltres porteu molt de temps enclaustrats i potser no coneixeu aquests contes.

El primer d'aquests contes s'inicia amb la meua mort. Jo era un caçador. Tenia una esposa, la !Kwabba-an. Tenia un fill acabat de néixer, en !Hun!hun. Tenia un germà, en ≠Kasin. Abans de morir, li vaig demanar a en ≠Kasin que tingués cura de la !Kwanna-an i d'en !Hun!hun. Jo era un caçador, i una pulmonia em va caçar a mi. La meua família em va donar sepultura. El meu germà, els meus cosins, els meus cunyats i el meu sogre em van enterrar. I, després, dos germans em van desenterrar. No eren germans meus. Eren germans entre si. Es deien Jules Verreaux i Édouard Verreaux i eren europeus, de França. Ells em van exhumar la nit següent al meu enterrament. Després em van dissecar.

Em van dissecar com si fos un trofeu de caça. Però el caçador era jo, no ells. Ells eren com el Koro-twiten. El Koro-twiten és un ocellet capaç de volar sobre els nius de tèrmits i capbussar-s'hi per despullar-los de les seves larves. És una habilitat antiga: abans de ser un ocell el Koro-twiten era un home. Un home que volava i robava larves de tèrmit. Fins que Mantis el va castigar i el va convertir en un ocellet.

Fa veure que vola.

Els germans Verreaux no volaven, però em van arrabassar a la terra com si fos una larva. I després em van dissecar. Em van extreure les entranyes amb la mateixa destresa amb què el Koro-twiten treu les larves del termiter. També em van arrencar els ulls. Com un corb. El corb és un altre ocell.

Com que no tenia ulls no podia veure el que m'havien fet. Sé que van reemplaçar la meua espina dorsal per unes barres d'acer. Sé que em van travessar les espatlles amb una barra de fusta, com si fos un penja-robes. Sé que em van substituir els òrgans i els músculs per un munt de palla. Com un espantaocells. Com un espantaocells de pa sucat amb oli, incapaç d'espantar aquells germans.

Sé que també em van adobar la pell, com si volguessin utilitzar-la per a confeccionar sabates. Van emprar arsènic, un verí que, tot i ser mortífer, no em podia fer cap mal. Perquè ja era mort. Tot això ho sé per una autòpsia que em van practicar, ara fa vint anys. Va ser l'any...

Me n'oblidava.

Toca la punta de la llança.

Verí. No és arsènic, però també és mortífer. I tampoc em pot fer cap mal. Perquè continuo mort.

Torna a amenaçar l'auditori amb la llança.

Aquell parell de corbs va empastifar-me tota la pell amb betum. Com una sabata. Això no ho sé per l'autòpsia. Això ho sé perquè en aquell moment de la dissecció ja tenia uns ulls nous. Eren de vidre, però a mi ja em servien. Diuen que quan t'han amputat un braç, o una cama, el sents com si encara hi fos. A mi m'havien amputat els ulls i els havien substituït per uns ulls de vidre. Però jo els sentia. Els sentia com si fossin els meus ulls de tota la vida.

A partir d'aquí, el meu record es torna una mica borrós. Havia passat tota la vida al desert del Kalahari. Havia passat tota la vida entre arbustos, roques, antílops, suricates, mangostes... Cada cosa tenia un nom. Hi havia passat tota la vida, i la vida va passar. I aleshores vaig viatjar cap a la llum.

Cap a la Ciutat de la Llum, que és com diuen a París. De sobte, els meus ulls de vidre van veure coses sense nom. Tenien un nom, però jo el desconeixia. És molt difícil recordar quelcom si no saps com es diu. Ara ho sé: boulevard, basílica, aparador, taxidèrmia. Ara sóc capaç de recordar. Però una boira cobreix els meus primers anys a Europa, com si el mantell de Mantis m'hagués velat la memòria.

Recordo quan vaig arribar a Barcelona. D'això sí que me'n recordo. Més noms: Francesc, Darder, doctor, veterinari, col·leccionista. El doctor Darder va fundar el Parc Zoològic de Barcelona i el Museu Darder d'Història Natural de Banyoles. Vaig tenir sort. Imagineu-vos que m'haguessin exposat al Parc Zoològic. On m'haurien col·locat?

Amb les gaseles? Amb les girafes? Amb els lleons? O fent companyia al Floquet de Neu?

Floquet de Neu, el goril·la blanc. M'hauria agradat coneixe'l. Ara és tard. Per què no el van dissecar?

Vaig tenir sort.

El doctor Darder tenia una afició: col·leccionava cranis. Eren cranis de diferents races. Lapons, patagons, russos... Boiximans. Però el doctor Darder tenia altres plans per a mi. Primer de tot em va passejar per Barcelona. El 1888, Barcelona era la Ciutat dels Prodigis. I jo era un d'aquests prodigis.

Però el meu destí no era a Barcelona.

El meu destí era a Banyoles.

L'any 1916, el doctor Darder funda el Museu Darder d'Història Natural de la ciutat de Banyoles. Dos anys més tard el mossega una serp.

No el dissequen.

Silenci respectuós.

Així s'acaba el primer conte. Com que el meu record és borrós, el conte té llacunes.

El següent conte té un llac.

L'estany de Banyoles és el llac natural més gran de Catalunya. També és un dels símbols de la ciutat de Banyoles. L'altre símbol...

Jo no sóc un símbol.

Jo sóc un home.

Si em punxeu, no sagno?

No, no sagno.

Però segueixo sent un home. Un home que durant molt de temps va estar al Museu Darder d'Història Natural de Banyoles. Tenia una sala només per a mi: la Sala de l'Home. L'Home era jo. Jo era l'únic home dissecat d'aquell museu. Hi havia molts animals exòtics: aus, lleons, un caiman, un ai-ai de Madagascar...

Obre molt els ulls, com si volgués imitar aquest primat.

Jo no sóc un animal exòtic.

Jo sóc un home. Exòtic. Massa exòtic per a alguns. ¿Sabeu que em van posar una faldilla perquè el tapall els semblava impúdic? Una faldilla.

L'home de la creu no porta cap faldilla. No ho trobeu impúdic?

S'arronsa d'espatlles.

Em aquest país, fa cent anys, un boiximà amb tapall era quelcom impúdic. Fa vint anys, no.

Fa vint anys l'impúdic era un boiximà dissecat. Si en comptes de boiximà hagués estat... bolxevic, no s'haurien escandalitzat. Però a les mòmies bolxevics no els unten la cara amb betum. Tampoc no esperen cent seixanta anys per a practicar-los una autòpsia.

Crec que ja us n'he parlat, de l'autòpsia. Va ser fa vint anys. En el fons, no era tan diferent a allò que em van fer els germans Verreaux. Tan sols que ara hi havia més persones. Nou. Nou forenses. I per què? Per esbrinar la causa de la meva mort. Si m'ho haguessin demanat els hi hauria dit. Però sembla que volien saber més coses. Com la raça. Això també m'ho podien haver demanat.

Pulmonia.

Boiximà.

Pulmonia, boiximà. Jo els hi hauria dit si m'ho haguessin demanat. No hauria utilitzat les mateixes paraules. Pulmonia, boiximà. Son paraules tècniques. Però tant se val, tampoc no m'haurien prestat atenció. La gent no escolta els morts. Vosaltres sí, vosaltres m'escolteu. Oi que m'escolteu?

Torna a brandar la llança en direcció als espectadors.

No vull fer-vos cap mal. Només vull que m'escolteu.

Silenci.

La gent no escolta els morts. La gent no veu els morts.

Quan mors et tornes invisible. Després de gairebé un segle, la gent s'oblida que hi ha

un boiximà dissecat al museu de Banyoles. Saben que hi és, com també saben que hi ha un caiman i un ai-ai.

Els seus ulls tornen a imitar la mirada de l'ai-ai.

Els ulls. Els ulls s'acostumen a no veure't. Fins que comença el murmuri.

Bufa imitant la remor del vent.

Al començament era una brisa lleugera. A poc a poc, la brisa va anar esdevenint un vent més intens. No era la tramuntana, era un vent del sud. Aquell vent em va aixecar la faldilla, i de sobte va arribar l'escàndol. Aquells que ja no s'haurien escandalitzat per veure un tapall es van adonar que el caçador estava despullat. Pitjor que despullat: dissecat.

Era el 1991. Faltava menys d'un any perquè Barcelona albergués uns Jocs Olímpics. Banyoles no és Barcelona, però té un estany. A l'estany s'hi havien de disputar les proves de rem. Banyoles estava al punt de mira de molta gent. Els ulls d'aquella gent encara no s'havien acostumat a no veure'm. Els ulls d'aquella gent van veure un negre dissecat exposat en un museu.

I va esclatar el vendaval.

Van arribar els Jocs Olímpics. Els remers van venir, van remar, alguns van vèncer. I se'n van anar. Jo m'hi vaig quedar. Però el vendaval continuava *desatado y bien desatado*. El director general de la UNESCO, Federico Mayor Zaragoza, i el de l'ONU, Kofi Annan, van mostrar un interès personal en la meva persona. No, en la meva ossamenta. Si haguessin tingut cap interès en la meva persona s'haurien entrevistat amb mi, no amb l'alcalde.

Vaig ser expulsat del museu una nit de setembre de l'any 2000. Però no va ser d'un dia a l'altre. El 7 de març del 1997, la Sala de l'Home s'havia tancat al públic. I a mi m'havien tancat a l'interior. Durant tres anys i mig havia restat en arrest domiciliari. Havia restat arrestat. Amagat. Amagat com un drap brut.

Aparta amb el peu l'hàbit de monjo, i el comença a xutar fins a col·locar-lo

rere l'objecte tapat amb el llençol.

I per què? Perquè volien evitar la polèmica.

No va funcionar. Pots amagar el cap, però la polèmica no desapareix. Com l'estruç. L'estruç pot morir, però després ressuscita. Igual que la Lluna. Igual que jo. I la polèmica va ressuscitar.

Una nit de setembre de l'any 2000 em van expulsar definitivament del museu. De Banyoles. De Catalunya. D'Espanya. D'Europa.

I jo me'n vaig alegrar.

Després d'un segle llarg de sedentarisme, em moria per regressar a la vida nòmada. El meu cos em demanava marxa. Em demanava marxar. Necessitava moure l'esquelet.

Per fi viatjaria.

Per fir tornaria a l'Àfrica.

Per fir me n'aniria... fins a la sepultura i més enllà.

D'acord, la idea no em feia massa gràcia. Ja m'havien sepultat una vegada, i no em venia gens de gust repetir l'experiència. Tanmateix, la simple perspectiva de viatjar fins a la terra que m'havia vist néixer (i morir) em resultava irresistible. Enyorava el viatge. Encara que fos un viatge al cementiri, com els elefants.

De totes maneres, això quina importància tenia? Quina importància tenia el que jo volgués o deixés de voler? A mi ningú no m'havia demanat l'opinió. A mi ningú no m'havia demanat en cap moment si volia quedar-me al museu o m'estimava més tornar a la meva terra. Quedar-m'hi o marxar: aquesta és la qüestió.

Silenci.

El 5 d'octubre de l'any 2000 em van inhumar per segona vegada. Va ser al parc Tsholofelo de Gaborone, a Botswana. Amb tots els honors d'un cap de tribu, o d'un cap d'Estat, i seguint el ritu cristià.

Germans, us he de fer una confessió.

S'agenolla, com si fos davant un confessional.

No estic batejat. No estic batejat, i tot i així he tingut un enterrament cristià. Això m'ho haurien de convalidar per anar al vostre cel, oi? Al vostre cel cristià.

D'improvís, aixeca un genoll i esgrimeix la llança en direcció al públic.

Al cel cristià, s'hi pot caçar? Hi ha gaselles? Hi ha antílops?

Sóc caçador. Caço gaselles. Caso antílops. No caço monjos benedictins. Però si no em deixeu cap altra opció, faré servir la llança. Si no em deixeu cap altra opció.

Relaxa el gest.

Per sort, això no va succeir. No vaig anar al cel cristià. Com he dit, no estic batejat. Potser per això em vaig quedar a terra. Potser per això em vaig quedar sota terra.

Fins que me'n vaig cansar.

Puc restar palplantat durant un segle en un museu de Banyoles, però sóc incapaç de romandre un sol dia sota terra. De seguida em vaig cansar, però vaig decidir esperar. Què esperava? A qui esperava? No ho sé. Potser a un lladre de tombes. No hagués estat la primera vegada.

Però no va venir ningú.

Els germans Verreaux ja devien portar molt de temps enterrats. I si ells no s'exhumaven a si mateixos, era evident que no profanarien la meva tomba.

Silenci.

La vaig profanar jo.

Jo vaig profanar la meva pròpia tomba cristiana. Espero que em perdoneu. Ho heu d'entendre: el vostre cel no m'hi volia, i no em podia quedar sota terra pels segles dels segles.

No va ser una tasca fàcil. A més, no em trobava en plena forma. Però disposava de tot el temps del món, i al final ho vaig aconseguir. Vaig aconseguir desenterrar-me. Vaig sortir per un forat al terra, i el primer que vaig veure va ser un forat al cel.

No era un forat.

La Lluna m'observava. La Lluna m'observava en silenci, però jo sabia el que deia.
Deia: “D'on has sortit, tu?”
De sota terra.
I la Lluna continuava interrogant-me en silenci: “I què hi feies, sota terra?”
M'havien enterrat. Per això he sortit de sota terra.
I la silenciosa Lluna preguntava: “Per què t'havien enterrat?”
Perquè era mort. Perquè una vegada vaig ser mort.
Això vaig dir. I llavors vaig ser jo qui va formular una pregunta: Per què he tornat de la mort?

Silenci.

El silenci de la Lluna no em va respondre.